

Aleksandra LjuŠTINA¹

Bezbednost građana i ekološki kriminalitet

"Što priroda zabranjuje, nijedan zakon ne može odobriti."

Celzus

Uvod

U svakodnevnom komuniciranju, u svim oblastima života i rada često se čuje pojam bezbednost, ali se on različito upotrebljava. Čuje se da je životna sredina ugrožena i da je neophodno preduzeti odgovarajuće bezbednosne mere u cilju njene zaštite. Međutim, postavlja se pitanje šta se to podrazumeva pod pojmom bezbednosti? Nema pojma koji je tako često pominjan, a tako nedefinisan, kao što je pojam bezbednosti. To je zato što bezbednost spada u red životnih problema i interesa svakog čoveka i društvene zajednice u celini. Bezbednost je ideal i cilj kojem se stalno teži, ali se teško ostvaruje i postiže, bez obzira na uložene napore i date žrtve. Apsolutna bezbednost se ne može nikada ostvariti, jer nema područja u ljudskom i društvenom životu u kome vlada tolika promenljivost i nesigurnost kao što je područje bezbednosti.

Bezbednost se može istovremeno definisati kao funkcija i kao organizacija, ali i kao stanje, s tim što svaki od ovih elemenata čini celinu za sebe. Kao funkcija, bezbednost je nerazvojni atribut države i pokreta bez obzira na karakter uređenja, politički sistem ili oblik vlasti. Kao organizacija ili inaugurisani mehanizam zaštite, bezbednost može da ima razne oblike organizacionih formi (odgovarajućih organa) i različita ovlašćenja zasnovana i regulisana

---

¹ Mr. sci. Aleksandra Ljuština, Policijska akademija u Beogradu

ustavnim i zakonskim aktima i odlukama političkih vlasti. Ova dva oblika čine jedinstvenu celinu - sistem bezbednosti koji obuhvata organe i mere (delatnosti i aktivnosti) koje se sprovode radi zaštite određenih društvenih dobara utvrđenih ustavom i zakonskim aktima.

Uopšteno, pod bezbednošću se podrazumeva odsustvo opasnosti, odnosno nepostojanje uslova koji mogu dovesti do realnog i potencijalnog ugrožavanja čoveka, materijalnih i kulturnih dobara i prirode. Otuda se ekološka bezbednost razmatra kao kvantitativna ocena mogućih izmena prirodnih komponenti životne sredine i ekosistema pri kojima se ne narušavaju njihove osnovne strukture i funkcionalne karakteristike i odnosi.

Istorijski osvrt na bezbednosne delatnosti u zaštiti životne sredine

Istorijski gledano nastanak i razvoj zaštitne funkcije bezbednosne delatnosti vezan je za težnju čoveka da opstane, a razni oblici ugrožavanja uslovljavali su stihijsko, spontano, a kasnije i organizovano preduzimanje niza radnji, mera i aktivnosti u cilju zaštite. Nastankom klasne države pristupa se organizovanom obliku zaštite kroz formiranje državnih organa koji su svojom delatnošću ostvarivali zaštitnu funkciju države.

Za državu, kao najznačajniju društvenu tvorevinu, zaštita životne sredine je u funkciji sistema bezbednosti. Na nacionalnom planu pojedinih država preduzimane su određene mere u cilju zaštite životne sredine od davnina, pa su u vezi sa tim donošeni i odgovarajući pravni propisi. Koreni bezbednosne aktivnosti iz oblasti zaštite životne sredine mogu se naći u Hamurabijevom zakoniku, Starom zavetu, Riskim propisima o gradnji akvadukta i sanitarnih centara itd. Takvi propisi se javljaju u antičkoj Grčkoj, drevnoj Indiji, starom Egiptu, a susreću se i kasnije u statutima srednjovekovnih država, posebno na Mediteranu.

Kao jedan od prvih propisa o zaštiti životne sredine na području stare Srbije u literaturi se navodi čl. 123. Dušanovog zakonika kojim se zabranjuje prosipanje otpadnih voda i bacanje smeća na ulice. Bez obzira što se o ekološkoj problematici, kao aspektu bezbednosti pridavala pažnja u prošlosti, ipak se smatra da je početak zalaganja i intervencije u zaštiti životne sredine tj. bezbednosne aktivnosti lociran u Velikoj Britaniji. To je zemlja koja je šezdesetih godina prošlog veka nosila epitet industrijski razvijene zemlje, a samim tim njeni građani su osetili negativne posledice tog razvoja kroz kvalitet životne sredine, a to je samo po sebi nametnulo bezbednosne mere i aktivnosti.

U Velikoj Britaniji se još u 13. i 14. veku javljaju neki nagoveštaji zaštite životne sredine. U vreme vladavine Edvarda I (1272 - 1307) zabeležen je protest građana protiv uglja čijim sagorevanjem nastaje dim koji zagađuje vazduh, pa je Edvard I izdao edikt protiv upotrebe uglja za loženje. Kazna za neposlušne bila je smrt, i istorija beleži da je 1306. godine jedan građanin Londona suđen i pogubljen kao zločinac jer je kako stoji u sačuvanoj presudi sagorevao ugalj u gradu i zagađivao vazduh.

Iz prethodno izloženog uočava se da su u procesu razvoja ljudske civilizacije, promene u životnoj sredini bile neminovne, pa je tako kao nužnost nastajala i njena degradacija. Paralelno sa degradacijom životne sredine, kroz istoriju su se činili i naponi u cilju ostvarivanja njene bezbednosti. Najbolji i najefikasniji način u ostvarivanju bezbednosti životne sredine su pravne norme. a budući da je čovek deo prirode on je i društveno biće, te se tako pravnim normama obezbeđuje nesmetano odvijanje prirodnih zakonitosti.

Nateži oblici socijalne patologije vezane za životnu sredinu javljaju se u vidu ekološkog kriminaliteta. Ekološki kriminalitet, postao je posebno aktuelan brzim razvojem nauke i tehnike te uvođenjem novih tehnologija, korišćenjem novih moćnih izvora energije, izgradnjom ogromnog broja industrijskih postrojenja i razvojem velikih urbanih sredina.

Pojam i osnovne karakteristike ekološkog kriminaliteta

Ekološki kriminalitet, kao supstrat štetnog delovanja na sveukupni ekos, deo je ukupnog kriminaliteta, jedan od njegovih novoizraženih komponenti, proisteklih upravo iz društvenog razvoja. Uperen je protiv humano – ekoloških vrednosti, koje, u sklopu vrednosti što ih savremeno društvo izražava i štiti, zauzimaju sve istaknutije mesto jer su osnov opstanka čoveka – ne samo kao jedinke već i kao vrste. Ekološki kriminalitet je poseban vid kriminaliteta koji ima za posledicu zagađivanje vode, vazduha i zemljišta u većem obimu ili na širem području, čime se dovodi u opasnost život i zdravlje ljudi ili prouzrokuje uništenje biljnog ili životinjskog sveta većih razmera. Obeležja ekološkog kriminaliteta su:

- stalna ekspanzija;
- adekvatan stepen organizovanosti;
- inostranost;
- dinamičnost;
- brzo prilagođavanje izmenjenim uslovima;
- dobro poznavanje ekološke problematike;

Stalna ekspanzije ekološkog kriminaliteta prisutna je prvenstveno zbog savremenog načina života, rada i sve prisutnijeg potrošačkog mentaliteta. Kad se konstatuje da je ekološki kriminalitet u ekspanziji mora se naglasiti da je tamna brojka² u ovoj oblasti kriminaliteta veoma velika. Broj otkrivenih ekoloških krivičnih dela i njihova struktura ne odražava pravo stanje i u suštini predstavlja samo indikator stepena uspešnosti otkrivanja, odnosno delotvornosti i razvijenosti zaštitnih sistema. Zbog toga je nužna kolerativna procena međusobne zavisnosti tamne i svetle brojke, poznavanje elementarnog kauzaliteta i primena suptilnijih analitičkih metoda. Bez objektivne procene tamne brojke ne može se donositi bilo kakav zaključak o ekološkom kriminalitetu, a posebno ne o uspešnosti njegovog suzbijanja.

---

²Pod pojmom tamna brojka označavaju se krivična dela koja su ostala nepoznata organima gonjenja

Izvršioeci ekoloških krivičnih dela često se udružuju, i na taj način nastoje da osujete akcije državnih organa nadležnih za borbu protiv ekološkog kriminaliteta. Određeni stepen organizovanosti ekološkog kriminaliteta sa elementima inostranosti doprinosi vršenju ovog vida kriminaliteta kao organizovanog poslovanja. Ekološki kriminalitet se ne može ograničiti državnim granicama, njegova karakteristika je inostranost, a to podrazumeva koordiniranu delatnost pri izvršavanju ekoloških krivičnih dela na teritoriji više zemalja. Između ostalih obeležja ekološkog kriminaliteta, element inostranosti angažuje Međunarodnu organizaciju kriminalističke policije (Interpol) u njegovom suzbijanju. U domenu ekološkog kriminaliteta međunarodni ekološki kriminalitet je našao svoje mesto, pošto se posebne organizacije bave izvozom radioaktivnih i drugih opasnih materija u kom cilju se razvila jedna poslovna grana koja se bavi izvozom ovih materija, a koji posao donosi zaradu svim stranama učesnicima.

U tom smislu Stumper³ smatra da se radi o trgovcima, rukovodećem kadru i inženjerima srednjih i velikih preduzeća, koji vešto planiraju i suptilno izvode svoja nedela protiv životne sredine, koristeći pritom najmodernije kompjuterske i informacione tehnike. Oni, kako ih autor naziva inteligentni kriminalci, koji raspolažu snažnim argumentima, a često i izvesnom društvenom moći, rade odlično, maksimizirajući svoje zarade i ne obazirući se na štetu koju nanose životnoj sredini. Svakako da ovakav stepen organizovanosti i sam način rada stvara niz poteškoća u pokušajima da se dođe do relevantnih informacija koje bi omogućavale prikupljanje indicijalnih činjenica koje bi ukazivale na sumnju postojanja ekoloških krivičnih dela. Kad je reč o dinamičnosti ekološkog kriminaliteta mora se naglasiti da njegovoj dinamici doprinosi velika moć prilagođavanja novonastalim situacijama.

---

³ Stumper, A. : Die Rolle der Polizei bei der Bewältigung Ekologischer Probleme, Di polizei, Wisbaden, No12 /85, pp 366 – 370

Ekološki kriminalitet i tranzicioni procesi

Ekološki kriminalitet odlikuje veština prilagođavanja novonastalim društveno – ekonomskim i političkim odnosima. A upravo tranzicionim procesima u Srbiji, došlo je do primetnog razvoja novog vida ugrožavanja životne sredine – ekološkog kriminaliteta. Mada nema preciznih statističkih podataka, u Srbiji je najzastupljeniji vid ovog kriminaliteta usmeren na nanošenje štete životinjskim vrstama. O tome posredno svedoči nalaz o stepenu očuvanosti biodiverziteta sadržan u Izveštaju o stanju životne sredine u Srbiji, koji je Vlada Republike Srbije usvojila juna 2001. kao zvanični dokument. Analiza stanja pokazala je da preterano korišćenje lovne i ribolovne faune, uz odsustvo mera na njihovom obnavljanju, predstavlja jedan od najštetnijih uticaja na opstanak raznolikosti živog sveta u Srbiji.

Početak tranzicije, naglo se osnivaju brojne inostrano – domaće, lovno - turističke agencije posredstvom kojih se vrši organizovan krivolov. Te su tako i brojne lovne afere (poput afere Balkanske ptice, u kojoj je samo u jednom slučaju otkriveno 120 000 ubijenih jedinki, od kojih je 41 % u tovaru bilo sa liste prirodnih retkosti u Vojvodini) a to je jedan od najštetnijih uticaja na raznolikost živog sveta.⁴ Nedozvoljeni promet zakonom zaštićenih vrsta životinja dugo je prisutan na ovom prostoru, a otkriveni slučajevi su samo mali procenat u ukupnoj ilegalnoj trgovini ugroženim vrstama.

Na širenje ekološkog kriminaliteta podsticajno deluje postojanje značajne potražnje za pojedinim jestivim a retkim vrstama na legalnom i tzv. „ilegalnom“⁵ tržištu zemalja Evropske unije. Pošto visoka cena krajnjeg proizvoda u zemljama odredišta uslovljava

---

⁴ Italijanska agencija ANSA početkom januara 2004 godine objavila je da je u Italiji osuđena grupa od sedam ljudi koji su su u Italiju prokrijumčarili više od dva miliona ubijenih ptica iz Srbije i tako zaradili više od 10 000 000 evra.

⁵ Ptice iz Srbije najčešće su švercovane u Italiju, jer jer njihovi gurmani posebno cene paštetu od jezika slavuja ili „rižoto a la grdelin“. Ako se zna da svaka od tih ptica živa teži jedva oko pedeset grama, lako je izračunati koliko ih je potrebno samo za jednu večeru.

visoku otkupnu cenu, ilegalnim sakupljanjem ili lovom faune moguće je ostvariti ogroman profit. Prema podacima Društva za zaštitu divljih ptica, zarada koju kriminalne grupe svake godine ostvare na krivolovu i krijumčarenju zakonom zaštićenih divljih ptičijih vrsta iz Srbije procenjuje se na nekoliko miliona eura.

Ekološkom kriminalitetu u Srbiji, koji se javlja najčešće u vidu krivolova, pogoduje činjenica da je Srbija bogata nastanjenim životinjskim svetom, i spada u jedan od najznačajnijih centara raznolikosti živog sveta u Evropi⁶. Na ovoj teritoriji prisutan je veoma bogat genofond divljih i životinjskih vrsta i varijeteta. Raznovrsnost faune uslovljena je geološkom starošću, geološko – morfološkim i klimatskim odlikama, delom proističe iz funkcije pribežišta brojnih vrsta koju su područja Balkanskog poluostrva i Panonske nizije imala u vreme trajanja tzv. Ledenih doba. Pored toga, domaća fauna privlači ekološke kriminalce zato što je stepen brojnosti faune daleko veći nego u ostalim evropskim zemljama. Primera radi, ukupan broj sisara, ptica gnezdarica, gmizavaca i vodozemaca nastanjenih na domaćoj teritoriji čini oko 43% ukupnog broja ovih grupa životinja u Evropi⁷.

Heuristika ekološkog kriminaliteta je specifična, jer za razliku od „klasičnog“ kriminaliteta gde su na meti počinitelaca ljudi ili njihova imovina, u slučajevima ekološkog kriminaliteta nema potencijalnih svedoka niti žrtava koje bi mogle da pomognu u pronalaženju izvršilaca. Može se zaključiti da je jedini pouzdan način otkrivanja i sprečavanja krivolova efikasan nadzor državnih organa nadležnih za očuvanje životinjskih vrsta.

Ekološki kriminalitet stalno dobija nove forme, a industrijalizacija, urbanizacija, kao i savremene mogućnosti korišćenja prirodnih bogatstava reflektuju se u pojavi novih oblika ekološkog kriminaliteta, koji se vrlo brzo javlja u organizovanom obliku jer kroz organizovani oblik ovog kriminaliteta vrlo brzo se dolazi do uvećanja profita.

---

⁶ Diverzitet ekosistema, flore i faune, Izbor iz izveštaja o stanju životne sredine u Srbiji, Internet, <http://www.grida.no/enrin/htmls/yugo/serb/html/sflora/1sindex.htm>, 14. jun 2006.

⁷ Ibid.

Nažalost, nagli tehnološki i ekonomski razvoj dovoljno brzo ne prate životni tokovi društva, pa je upravo i to razlog što je ekološki kriminalitet uvek ispred adekvatne reakcije društva, a upravo zbog toga stvarna slika ekološkog kriminaliteta ograničenog je dometa.

Zaključna razmatranja

Bezbednost građana je relativan pojam, nemoguće je izvesti zaključak koji bi zahvatio bezbednost građana u svim aspektima, ili bezbednost u apsolutnom smislu, pa čak i ako se govori o bezbednosti samo u pojedinoj oblasti - ekološkoj bezbednosti. Ekološki problemi u Srbiji su jedan od ozbiljnih društvenih problema, iako su trenutno u senci ekonomskih i političkih problema. Trenutno stanje životne sredine izgleda tako da su na jednoj strani rezervati prirode i nacionalni parkovi uvršćeni u svetsku baštinu UNESCO- a, a na drugoj ekološke crne tačke", gradovi u kojima je nebezbedno i nezdravo živeti.

Ekološka bezbednost kao osnovna društvena vrednost shvata se tek kada je ugrožena lična bezbednost, a to je izraz upravo slabe bezbednosne i ekološke svesti. Svaki čovek - pojedinac mora biti svestan značaja i uloge životne sredine za nesmetan razvoj sadašnjih generacija ali i obaveze zaštite životne sredine za život i razvoj budućih generacija.

Srbija se, kao i sve druge zemlje u regionu, suočava sa ozbiljnim izazovima tranzicije, koji se pre svega odnose na konsolidovanje demokratije, vladavinu prava, socijalnu obnovu i jačanje ljudske bezbednosti. Ekološka bezbednost zahteva pažnju i napor jer u uslovima veoma slabe ekonomije neophodno je iznaći najefikasniji i najjeftiniji put za zaštitu prirodnih ekosistema koji postoje i koje treba očuvati. simbiotičke zajednice životinja i biljaka u pojedinim klimatskim uslovima, Takođe treba očuvati prirodne resurse kao deo čitave biosfere, jer jedino tako je moguć put ka savremenom i jakom društvu.

Jedan od oblika ugrožavanja ekološke bezbednosti je i ekološki kriminalitet. Ovaj oblik kriminaliteta na području Balkanu profitirao je od tranzicionih procesa i upostavio originalni predatorski sistem. Budući da sama priroda ekološkog kriminaliteta stvara niz poteškoća u nastojanjima da se otkrije i rasvetli, a imajući u vidu da su kriminalne mreže međunarodne, lokalne vlade ne mogu da se same bore protiv ekološkog kriminaliteta, već je potrebno uspostaviti partnerstvo za borbu protiv svega što ugrožava ekološku bezbednost.

Ekološki problemi ne poznaju bilo kakve lokalne interese ili administrativne granice, pa je potrebno jedinstveno i sinhronizovano praktično postupanje u borbi protiv ekološkog kriminaliteta, jer se praktično nijedno narušavanje ekološke ravnoteže ne može apsolutno izolovati i locirati na ograničenom prostoru. Preko problema vezanih za zaštitu, odnosno bezbednosnih aktivnosti iz oblasti životne sredine ne treba olako prelaziti, već ih treba rešavati i taj način će se povećati ekološka kultura i bezbednosna svest, pri tom je neophodna aktivnost svih faktora društva u oblasti zaštite životne sredine da bi se poboljšalo postojeće stanje i sprečila opasnost od eventualne ekološke katastrofe.

Literatura :

- Bošković, M. : Metodika otkrivanja i razjašnjavanja ekološkog kriminaliteta, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd 1993.
- Ljuština A. : Pojam i osnovne karakteristike organizovanog ekološkog kriminaliteta, Organizovani kriminalitet – stanje i mere zaštite – naučno stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd 2006.
- Sazdovska – Mališ, M. : Kriminalističkata policija i ekološkiot kriminalitet, Josfi – sken, Skopje 2005.
- Stumper, A. : Die Rolle der Polizei bei der Bewältigung Ekologischer Probleme, Di polizei, Wisbaden, No12 /85, pp 366 – 370
- Diverzitet ekosistema, flore i faune, Izbor iz izveštaja o stanju životne sredine u Srbiji, Internet, <http://www.grida.no/enrin/htmls/yugo/serb/html/sflora/1sindex.htm>, 14. jun 2006.
- Indikatori ljudske bezbednosti u Srbiji – izveštaj za 2004. Fakultet Civilne Odbrane Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2005.